

Exameninstrumenten: dekking en representatief examineren

Van: Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering mbo gevalideerd door het ministerie van OCW en inspectie.

Datum: Juli 2021, versie 4 (aangepast n.a.v. Onderzoekskader 2021)

Contact: www.onderwijsenexamenring.nl / info@kennispuntmbo.nl

Waar geeft deze publicatie antwoord op?

Exameninstrumenten moeten aan een aantal eisen voldoen. Deze staan in het Onderzoekskader van inspectie en worden bepaald door de landelijke afspraken over valide exameninstrumenten. Deze publicatie geeft antwoord op:

- De betekenis van de formulering “De examinering is afgestemd op de kwalificatie-eisen”.
- De wijze waarop invulling gegeven kan worden aan representatief examineren.

Welke (wettelijke) kaders zijn relevant?

Het Onderzoekskader 2021 van de Inspectie van het Onderwijs kent geen aparte standaard met betrekking tot de kwaliteit van exameninstrumenten. De kwaliteitseisen zijn opgenomen in de standaard BA2. Afsluiting.

Daarnaast zijn er landelijke afspraken gemaakt tussen de MBO Raad, NRTO en OCW over exameninstrumenten. Scholen kunnen uit drie routes kiezen: inkopen bij een gecertificeerde examenleverancier, zelf construeren volgens een set van collectieve afspraken of een exameninstrument extern laten valideren. Onder deze drie routes ligt een productnorm. Deze norm bestaat uit een set producteisen waaraan een examenproduct moet voldoen om valide te zijn. De producteisen van deze norm zijn in lijn met de kaders van de Inspectie.

De norm voor valide exameninstrumenten is te vinden op www.stichtingvalideringexamensmbo.nl. De producteisen uit de norm gelden voor de instellingsexamens, met uitzondering van de verplichte externe examinering van beroepsvereisten. De uitwerking is niet van toepassing op de centrale examens en keuzedelen.

Veel gestelde vragen

➤ Hoe moet de eis uit het waarderingskader '*De examinering is afgestemd op de kwalificatie-eisen*' geïnterpreteerd worden?

Met afstemming met de kwalificatie-eisen wordt bedoeld dat het volledige exameninstrumentarium een juiste indicatie geeft van het (toekomstige) beroep wat betreft niveau, inhoud en complexiteit. Het gaat erom dat de vak kennis, vaardigheden en het gedrag die nodig zijn voor het uitvoeren van het beroep als beginnend beroepsbeoefenaar in een goede balans worden geëxamineerd. Het uitgangspunt is het beroep te examineren. Daarbij zijn de kwalificatie-eisen zoals beschreven in het kwalificatiedossier of het keuzedeel bepalend.

➤ In de producteisen van de norm is het begrip **representatief examineren** opgenomen. Wat wordt er bedoeld met **representatief examineren**?

In een kwalificatiedossier is beschreven wat een gediplomeerde aan het eind van de mbo-opleiding moet kunnen en kennen als hij/zij als beginnend beroepsbeoefenaar op de arbeidsmarkt start. Er kan voor worden gekozen om *alle* kwalificatie-eisen te examineren. Het kan ook voorkomen dat er keuzes moeten worden gemaakt in wat er uit een kwalificatiedossier/keuzedeel wordt geëxamineerd om tot een representatief en uitvoerbaar examen te komen. Als er keuzes worden gemaakt, is sprake van representatief examineren.

Representatief examineren betekent **niet** dat er een *willekeurige* keuze wordt gemaakt uit wat er wel en niet geëxamineerd wordt.

- Bij een representatieve keuze wordt er geëxamineerd wat belangrijk is voor het uitoefenen van het beroep als beginnend beroepsbeoefenaar op basis van de opvatting over het beroep.
- Het examen geeft daarbij een juiste indicatie van het (toekomstige) beroep wat betreft niveau, inhoud en complexiteit.
- De keuzes komen in afstemming tussen onderwijs en beroepenveld tot stand.

Wanneer er keuzes zijn gemaakt, is het van belang om te motiveren:

- Welke eisen bij *iedere* deelnemer worden geëxamineerd. Geef aan welke examens of examenonderdelen dit zijn.
- Welke overige *keuzes* – bijvoorbeeld steekproefsgewijs examineren van vak kennis - zijn gemaakt voor de te examineren kwalificatie-eisen en waarom.

Ter illustratie een vergelijking met een rijexamen. Voorbeeld:

Bij een rijexamen is het kunnen 'rijden met de auto in het verkeer' feitelijk datgene wat een deelnemer moet kunnen. Een examenkandidaat moet de auto bedienen en besturen, de verkeersregels toepassen en veilig rijden. Om goed te examineren bestaat het rijexamen uit een voorwaardelijk theorie-examen en een praktijkexamen. In het praktijkexamen zijn de context en een aantal handelingen variabel. Wanneer u in een grote stad rijexamen aflegt, heeft u met andere verkeerssituaties te maken dan wanneer het rijexamen in een klein dorp plaatsvindt. De snelweg is een andere situatie dan een plattelandsweg. Ook het moment van de dag is bepalend voor de verkeersdrukke en daarmee voor de context van het examen.

Het praktijkexamen kent een aantal variabele handelingen zoals 'bochtje achteruit', 'hellingproef' en 'keren op de weg'. Een rijexamenkandidaat moet twee speciale verrichtingen uitvoeren. In het praktijkexamen komen afhankelijk van de situatie een aantal verkeersregels aan bod. Om de kennis van verkeersregels goed te borgen, is het voorwaardelijk theorie-examen ook onderdeel van het rijexamen. Daarin wordt een steekproef van de benodigde verkeerskennis geëxamineerd. Daarin zitten bijvoorbeeld altijd vragen over voorrangregels en verkeersborden. Op deze manier is een representatieve keuze gemaakt bij de examinering van het autorijden.

➤ **Wat zijn redenen voor representatief examineren?**

De keuzes die gemaakt verschillen per type kwalificatie / keuzedeel Dit kan te maken hebben met:

1. de inhoud van een kwalificatie / keuzedeel
2. de context van de kwalificatie / keuzedeel

1. De inhoud van een kwalificatie of keuzedeel

Een kwalificatie of keuzedeel beschrijft wat een beginnend beroepsbeoefenaar moet kennen en kunnen. Deze eisen zijn de basis voor de examinering. Hoe kan examinering vormgegeven worden als er tegen de volgende punten wordt aangelopen?

- Het aantal handelingen of de vakkennis/vaardigheden in de kwalificatie of keuzedeel is te omvangrijk, waardoor het te kostbaar of te tijdrovend is om alles te examineren;
- Handelingen zijn afhankelijk van een bepaalde situatie of het gedrag van anderen. Deze kunnen niet van te voren worden gepland of georganiseerd;
- Handelingen zijn te persoonlijk of brengen een (bedrijfs)risico of afbreukrisico met zich mee.

2. De beroepscontext van de kwalificatie

Bij de herziening van de kwalificatiestructuur is een aantal kwalificaties samengevoegd.

Dit heeft in sommige gevallen tot gevolg dat één kwalificatie opleidt voor een beroep in verschillende contexten of voor meerdere beroepen. Uitgangspunt zijn de eisen die beschreven staan in het kwalificatiedossier. Deze kunnen binnen verschillende contexten geëxamineerd worden. Voor studenten moet dit uiteindelijk gelijkwaardige examens opleveren. Hoe kan de examinering vormgegeven worden als er tegen de volgende punten wordt aangelopen?

- Werkprocessen zijn niet in alle beroepscontexten uitvoerbaar
- De omschrijvingen zijn niet herkenbaar voor één van de beroepscontexten
- Examineren in alle beroepscontexten is niet haalbaar en betaalbaar

Hieronder worden voorbeelden voor representatief examineren uitgewerkt, voor zowel keuzes rondom inhoud en context van de kwalificatie.

➤ **Welke mogelijkheden tot representatief examineren zijn er met betrekking tot de inhoud van een kwalificatie?**

- a. *Benoem welke onderdelen door alle studenten worden uitgevoerd en maak een verplichte keuze uit de overige variabele examenonderdelen.*

In de kwalificatie Schoonheidsspecialist staat een aantal omvangrijke behandelingen. Om het examen uitvoerbaar te houden, bestaat de proeve van bekwaamheid 'Gezichtsbehandeling uitvoeren' uit een aantal verplichte onderdelen en een beperkt aantal keuzeonderdelen. De kern van het examen is dat een deelnemer een complete schoonheidsbehandeling uitvoert zoals

aangeboden in schoonheidssalons. Deze behandeling moet hij/zij in een aanvaardbaar tijdsbestek, goed en hygiënisch uitvoeren. Daarnaast zijn er keuzeonderdelen in het examen die bepaald worden door de situatie waarin de examenkandidaat functioneert. Zo moet een examenkandidaat een verplichte keuze maken voor een behandeling die past bij het huidtype van hun model. Hierbij kan de examenkandidaat kiezen uit een aantal vergelijkbare behandelingen, waarbij minimaal één apparaat gebruikt wordt. Belangrijke voorwaarden hierbij zijn:

- de examenonderdelen waaruit de deelnemer kan kiezen zijn gelijkwaardig
- de deelnemer weet van te voren niet welk examenonderdeel hij/zij moet doen.

b. Bereid de deelnemer op alle onderdelen voor en trek een steekproef voor het examen.

Er kan worden gekozen om een deel van de kwalificatie/keuzedeel-eisen steekproefsgewijs te examineren. Bijvoorbeeld wanneer er veel vakkennis is opgenomen bij de kerntaken of in het keuzedeel is het niet altijd realistisch en nodig alles te examineren.

Voorwaarden om steekproefsgewijs te examineren zijn:

- de kennisitems of onderdelen zijn gelijkwaardig
- de kennisitems of onderdelen zijn willekeurig geselecteerd
- studenten weten op voorhand niet waaruit de steekproef bestaat en bereiden zich op alle kennisitems of onderdelen voor.

In geval van een theorie-examen moet de kennisitembank van het theorie-examen, waaruit de steekproef wordt getrokken, de volledige kennis dekken. Dit betekent dat voor alle kennisitems een opdracht of vraag beschikbaar is waaruit de steekproef getrokken kan worden.

Uitgangspunt bij een steekproef is dat de variabele onderdelen gelijkwaardig zijn. Houd er rekening mee dat er geen steekproef uit kerntaken kan worden getrokken, alleen uit het niveau eronder. Een steekproef kan alleen getrokken worden uit een vergelijkbaar niveau van eisen: werkprocessen óf kennisaspecten óf vaardigheden óf gedragingen óf situaties óf handelingen óf beroepscontexten. De keuze voor een variabel onderdeel kan tot stand komen door bijvoorbeeld loting of kan worden bepaald door het bedrijf en/of de situatie (uitvoerbaarheid). Het resultaat van de steekproef levert voor alle studenten een gelijkwaardig exameninstrument op.

Drie voorbeelden:

Voor de examinering van het kwalificatiedossier Schilderen kan vastgesteld worden dat het examen voor het werkproces schilderen door alle studenten gemaakt moet worden. Vervolgens kan er gekozen worden dat het voldoende is als de studenten de werkprocessen glaszetten óf wandbekleding aanbrengen geëxamineerd krijgen. Middels een steekproef op het niveau van de student kan bepaald worden welke van de twee het wordt. De student weet van tevoren niet welk werkproces hij geëxamineerd krijgt en wordt door de school op beide werkprocessen voorbereid.

Bij de kwalificatie Secretaresse kunnen de studenten als onderdeel van het schriftelijk examen Nederlandse correspondentie óf een brief óf een e-mail schrijven. De student weet van tevoren niet welke het wordt. Datzelfde geldt voor de soort correspondentie. Hier kan een steekproef getrokken worden uit: klacht, order, bestelling, annulering, uitnodiging, felicitatie etc.

In de kwalificatie Aankomend medewerker grondoptreden staat het werkproces “richt checkpoints, roadblocks, basewachten en posten in”. In de examinering is voor één van deze situaties gekozen en niet alle situaties.

De omvang van een steekproef voor de kwalificatie/keuzedeel-eisen geeft de juiste indicatie van het (toekomstige) beroep wat betreft niveau, inhoud en complexiteit. Dit bepaalt het aantal examenonderdelen dat geëxamineerd wordt. Het is aan de school om te bepalen om welk aantal het zou moeten gaan. Alleen in het geval dat de selectie van het aantal onderdelen voor de steekproef volkomen arbitrair is en de school er zelf niet uitkomt hoe groot de steekproef moet zijn, dan kan minimaal $\frac{1}{3}$ als richtlijn worden aangehouden. Dit is de uitzondering op de regel.

c. *Kies voor een vergelijkbare kleinere eenheid.*

In de kwalificatie Vestigingsmanager groothandel staat omschreven dat de student het vestigingsplan moet uitvoeren en daarbij een volledige evaluatie uit moet voeren. Het is in de praktijk niet haalbaar deze volledige cyclus te examineren. Daarom is ervoor gekozen om over een kleinere eenheid een pdca-cyclus te laten uitvoeren. Belangrijk hierbij is dat er de juiste complexiteit en het juiste niveau wordt geëxamineerd.

In de kwalificatie Financieel-administratief medewerker staat dat de student meerdere malen contact moet opnemen met de klant en opdrachtgever. Dit is bij het examen niet te organiseren, omdat dit te veel vraagt van een bedrijf en de school. Er is voor gekozen om één contactmoment met de klant te examineren. Op deze manier worden de vaardigheden en houding geëxamineerd die daarvoor nodig zijn.

➤ **Welke mogelijkheden tot representatief examineren zijn er met betrekking tot de beroepscontext van de kwalificatie?**

a. *Examineer in één van de beroepscontexten van een kwalificatie*

De kwalificatie Secretaresse is een brede kwalificatie, gericht op veel verschillende organisaties: groot, klein, profit, non-profit. In het examen wordt een keuze gemaakt voor een passende beroepscontext waarin de student het examen aflegt.

Voor de kwalificatie Allround medewerker versnijindustrie moet de deelnemer productiewerkzaamheden uit kunnen voeren in de versnijindustrie. Dit betreft diverse contexten, namelijk de verwerking van vlees, AGF en/of vis. Voor de examinering kan de keuze gemaakt worden om alleen te examineren in de context van de vleesverwerking.

Binnen de opleiding Kok wordt het bereiden van gerechten geëxamineerd. De werkprocessen horende bij deze kerntaak zijn: plant zijn werkzaamheden, maakt mise en place, past recepten aan, bereidt gerechten en componenten, werkt gerechten voor uitgifte af, maakt schoon, verricht onderhoud aan keukeninventaris. De keuze zou kunnen zijn dat de student gerechten bereidt uit de Spaanse of uit de Aziatische keuken.

Belangrijke voorwaarden bij bovenstaande voorbeelden zijn:

- Het examen is ongeacht de beroepscontext representatief voor het beroep wat betreft niveau, inhoud en complexiteit, zodat de examens gelijkwaardig zijn voor de studenten in verschillende contexten;
- Bij examinering staat het examineren van de handelingen centraal, niet de context.

b. Maak een vertaalslag naar specifieke beroepscontext

De kwalificatie Technisch leidinggevende is een brede kwalificatie die opleidt voor de metaal-, elektro- of installatietechniek maar ook voor de mobiliteitsbranche. De werkprocessen zijn wel direct herkenbaar voor de bedrijven in de metaal-, elektro- of installatietechniek, maar niet altijd voor de mobiliteitsbranche. Daardoor is de vertaalslag van kwalificatiedossier naar beroepspraktijk lastig. Maak deze vertaalslag in afstemming met het onderwijs en bedrijfsleven en kies voor vergelijkbare handelingen.

➤ **Hoe motiveert u de keuzes die gemaakt worden rondom dekking en representatief examineren?**

Wanneer er keuzes gemaakt worden bij examinering, is het van belang dat dit een verantwoorde keuze is. Welke (combinatie van) werkprocessen met onderliggende kennis en vaardigheden worden geëxamineerd? En welke niet? En waarom niet? Hierbij gaat het dus over wat de opvatting over het uitvoeren van het beroep is en het afgeven van een waardevol diploma.

Bij de motivatie van representatief examineren is van belang dat:

- Het examen aansluit bij de eisen van de kwalificatie of keuzedeel: niveau, inhoud en complexiteit van de beroepscontext
- Dat helder is welke kwalificatie/keuzedeel-eisen bij alle studenten worden geëxamineerd.
- Welke overige keuzes zijn gemaakt voor de te examineren kwalificatie/keuzedeel-eisen: denk aan omvang en inhoud van de steekproef, keuze voor een bepaalde context etc.
- Bij de motivatie van een steekproef duidelijk is dat variabele onderdelen gelijkwaardig zijn en de student voorafgaand aan het examen niet weet wat de selectie bij de steekproef zal zijn. De keuze voor een variabel onderdeel kan tot stand komen door bijvoorbeeld loting of kan worden bepaald door het bedrijf en/of de situatie (uitvoerbaarheid).
- De keuzes tot stand zijn gekomen in afstemming met het beroepenveld.